

megkíséreltem, de végkövetkeztetésem megmaradt ugyanott. A szokást németnek kell tekintenünk, magát a nevet viszont feltétlenül szlováknak. Még akkor is, ha gyűjtésekben a villót összekeverik a kiszével.

Tiffany: Napjainkban a szülők ragaszkodnak – legalábbis a női neveket tekintve – az idegen(es) nevekhez. Ezt sem a nyelvtudás, sem az irodalmi műveltség nem indokolja. Igaz, hogy egy év alatt csupán egyetlen kislány kapta ezt a nevet. Nem restelltem a fáradságot, és megérdeklődtem a névadás okát. A Harlequin Kiadó szerelmesregény-sorozatának egyik tagja a Tiffany. A nevet két szótagban ejtik – a betűk magyar hangértékének megfelelően. A becéző változata: *Tifi*. Nem merem azt állítani, hogy ez a név is Hollywood terméke, de közel áll hozzá. Nézzük előbb a származását! Az USA-ban kétségtelenül népszerű név nem amerikai, és még csak nem is angol. A franciából vették át a yenkik, sőt még vezetéknevként is felhasználták. ELSDON C. SMITH: *New Dictionary of American Family Names* (New York, 1973.) igazolja az egyébként is biztos tényeket (511), azaz vagy a *Theophanie* névből származik, vagy éppen a vízkeresztkor született kislány (*Epiphanie*) nevéből. A névadás aligha utal bármelyikre is.

Frézia: Kétségtelenül újabb kori névadás. A rendelkezésemre álló névkönyvekben nem szerepel. Úgy látszik, hogy a névadási forma magyar, de a hangalak mindenképpen idegen. Beleillik a növényeink sorába. A fokföldi gyöngyvirág latin neve. Illatos is, több színben is pompázik. Maga a virág is divatos, de úgy látszik, a neve is az lesz (vö. MIZSER, MNy. 85[1989]: 93–7).

MIZSER LAJOS

Névtani kultúránk gazdagításának egy lehetséges módjáról (Keresztnévszótár 6–16 éves gyermekek számára)

A mai magyar szótárirodalom folyamatosan törleszti adósságait. Az utóbbi időben, ha nem is a kívánt gyorsasággal, de rendszeresen jelennek meg egyes szókészleti területek szótárai, és gyarapszik a speciális tájékoztatást adó művek száma is.

Szűkebb szakterületünkön, az onomasztika terén, ezen belül a személynevek körében is öröndetes gazdagodásról számolhatunk be: nagy úrt pótol KÁZMÉR MIKLÓS munkája, amely a régi magyar eredetű családnevek viszonylagos teljességre törekvő gyűjteménye (Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század. Magyar Nyelvtudományi Társaság. Bp., 1993.).

A napjainkban Magyarországon használatos keresztnéveket legutoljára az 1971-ben megjelent utónévkönyv gyűjtötte össze (LADÓ JÁNOS, Magyar utónévkönyv. Akadémiai, Bp., 1971.). Amint a bevezetőjéből kiderül, legfontosabb célja, „hogy az anyakönyvi hatóságok részére az utónevek anyakönyvi bejegyzésére vonatkozó jogszabályokhoz a magyar anyanyelvű magyar állampolgár gyermekek anyakönyvezésénél utónévjegyzékként szolgáljon, vagyis tételesen megjelölje, mely utóneveket lehet az anyakönyvbe bejegyezni, és milyen formában.”(5). Ennek ellenére mind a szakemberek, mind a keresztnévek iránt érdeklődő átlagos olvasók először ehhez a munkához fordulhatnak, hiszen ennél bővebb, gazdagabb anyagot feldolgozó keresztnévszótárunk ezidáig nem készült.

Az utóbbi években többen is megéreztek ezt a hiányosságot. Áttekintve napjaink hazai könyvkiállítását, úgy tűnik, hogy az újabb, kisebb kiadók némelyike talán jó üzleti lehetőséget lát a személynevekkel, különösen a keresztnemekkel való foglalkozásban. Néha feltűnik egy-egy a neveket valamilyen szempontból bemutató, magyarázó kiadvány.

Érdeemes egy pillantást vetni az amerikai könyvpiacra is! A Books in print subject listing oldalain a személynevekről kiadott könyvek több hasábot megtöltenek. A személynevek címszó alatt 116 tételt számoltam meg. De ezekhez kapcsolódik még 20–25 könyv, amely az angliai, illetve az államokbeli adatokat dolgozza fel, elsősorban az ottani olvasók, kutatók érdeklődésére számot tartva.

Figyelemre méltó, hogy milyen sok szempontból közelítenek ezek a művek az onomasztikához. A címek és egyéb könyvészeti adatok alapján az alábbi témaköröket különítettem el:

1. A személynévadás gyakorlatának összehasonlító kulturális vizsgálata.
2. Babanevek gyermeket váró szülőknek. Jellemzői: külön a fiúknak, külön a lányoknak; tökéletes / modern / teljes / klasszikus babanévkönyv; a világ valamennyi babaneve; a legjobb / a leggyakoribb / a legrosszabb / a leggyönyörűbb neveket tartalmazó könyv; 2000 név / 2500 név / 2000 és 1 név a babának; A tökéletes név a tökéletes babának!
3. A bűvös név; a név „regénye”, jelentősége, asztrológiája. You are your first name = azonos vagy a keresztnéveddel.
4. A név jelentése, eredete.
5. Hogyan tudunk leginkább emlékezni a nevekre?
6. Hogyan tréfálkozhatunk a nevekkal?
7. A nevek kiejtése.
8. Egy adott névhez kapcsolódó történetek, anekdoták, tréfák és azok az emberek, akik ezt a nevet híressé tették (Elizabeth; John; Mary; Robert – a jelenleg forgalomban lévők). [A Helikon kiadó közismert keresztnév sorozatára emlékeztet!]
9. Hogyan tudjuk kiválasztani a legmegfelelőbb nevet?

10. A nevek Guinness könyve.
11. A névváltoztatás lehetőségei az egyes államokban.

Ebből a felsorolásból kitűnik, hogy a műfajt, a megközelítési módot illetően sokféle könyvvel találkozhatunk: a néhány dolláros babaneves füzetektől, a tudományos igényű szótárakon át, a drága reprint kiadványokig minden fellelhető.

HAJDÚ MIHÁLY tapasztalatai szerint is az angol az a nyelv, amelynek a keresztnéveiből feltehetőleg a legtöbb szótárféle összeállítás készült (Keresztnévszótárak repertórium. Magyar névtani Dolgozatok 3. ELTE. Bp., 1977.). Repertórium összeállításakor 156-ra teszi az általa ismert munkák számát. Meglepően magas ez a szám, ha figyelembe vesszük, hogy kizárólag olyan leíró szótárakra vonatkozik, amelyek a keresztnévek jelenkori alakját, használatát stb. tárgyalják.

A magyar névkincsről mindössze 13 ilyen munkát tud összegyűjteni a szerző. Köztük azokat is, amelyeket inkább névlistának tekinthetünk, és olyan munkákat is, amelyek más típusú névtani összefoglalások, de a keresztnévek kérdéseit is érintik. Adatai alapján magyar leíró keresztnévszótárnak tekinthetjük:

PÁLÓCZI EDGÁR, Keresztnéveink zseblexikona. Bp., 1927.

Az első módszeres magyar keresztnévszótár. Közli az etimológiát, névnapokat, az egyes nevekhez kapcsolódó egyéb információkat.

KALLÓS EDE, Nevek és napok. Bp., 1943.

A megjelenésekor használatban lévő magyar keresztnéveket tárgyalja betűrendes formában. Felvilágosítást ad a nevek keletkezéséről, irodalmi, művészeti, vallási vonatkozásairól. Népszerű, olvasmányos formában közli a nevek nyelvi elemzését, történetét.

A fentiekben már említett utónévkönyvet, LADÓ JÁNOS munkáját is ide sorolhatjuk.

Ne feledkezzünk meg az egyházi célú keresztnévszótárakról sem: MÁTRAI (MÁTRAY) JÁNOS, Védő és segítő szentjeink. Bp., 1941.; u.ő., Keresztnéveink. Bp., 1960. és FEKETE ANTAL, Keresztnéveink, védőszentjeink. Bp., 1974.

A nevek eredete, különböző formái, az azonos nevet viselők azonos személyiségvonásai stb. a nyelvi kérdések iránt mélyebben nem érdeklődőket is kíváncsivá tesz. Lelkünk mélyén ott szunnyad és munkál a látszólag rég elfelejtett névmágia. Mindannyiunk családi történetei között megtalálható egy-két olyan eset, amely a nevekhez való sajátos viszonyunkat mutatja.

A gyerekek első szavai között nevük is ott szerepel, ez az a szó, amelyet az elsők között tanulnak meg leírni is. A kicsi gyerekeket mindig nagyon érdekli, ha egy az ő nevüket viselő személlyel találkoznak; szívesen hallgatnak érdekes történeteket az azonos nevű híres emberekről.

Vajon kihasználja-e ezt a kíváncsiságot, nyitottságot az iskolai oktatás? Tankönyveink mind kisiskolás korban, mind később csupán érintőlegesen foglalkoznak névtani kérdésekkel. Néhány újabb tankönyvben öröndetes változást figyelhetünk meg: a tulajdonnevek megszokott helyesírási kérdései mellett egyéb névtani ismeretek is előkerülnek. Pl. ZSOLNAI JÓZSEF 6. osztályos tankönyvében külön névtani fejezetet találunk (Magyar nyelv az általános iskola 6. osztálya számára. Alkotó szerkesztő: Zsolnai József. Tankönyvkiadó, Bp., 1991. 90–8).

A legfrissebb kötet HAJDÚ MIHÁLY-é (Magyar tulajdonnevek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1994.), amely SZENDE ALADÁR középiskolások számára készített összefoglaló munkájának egyik tematikus füzeté (A magyar nyelv tankönyve középiskolásoknak. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1993.). Ez a kötet valóban hiányt pótol, hiszen a 14–18 évesek még annyi névtani ismerettel sem találkoznak a tankönyvekben, mint az általános iskolások. A fent említett mű a tulajdonnevekkel foglalkozó általános bevezető után külön fejezetben tárgyalja az egyes névfajtákat, köztük a személyneveket is. Viszonylag terjedelmes, 86 oldalas munka.

Hiába volna érdeklődő a 6–16 éves korosztály, azt tapasztaljuk, hogy csupán elvétve talál néhány, az életkorának megfelelő munkát, amely részletesebben foglalkozik a tulajdonnevekkel, azon belül is a keresztnévvel. Ez adta az ötletet egy gyerekeknek szóló keresztnévszótár elkészítéséhez, amely első darabja lehetne, egy – a tulajdonneveket fajtánként feldolgozó – gyerekek számára készülő névtani sorozatnak.¹

Könyvünk célja, hogy a napjainkban használatos keresztnév-incs leggyakoribb elemeit mutassa be önálló címszóként. Itt máris elakadtunk, hiszen a mai név-incs leggyakoribb elemeit adatszerűen sajnos nem ismerjük. Az onomasztika kutatói számára máskor is nagyon hiányoznak a rendszeresen közölt statisztikák akár országos vonatkozásban, akár az egyes területekre, megyékre lebontva. Vannak természetesen olyan közlések, amelyek segítenek a becslésben pl. BÍRÓ ÁGNES országos statisztikát közöl az 1983 és 1987 közötti évekből: Hagyományosat a fiúknak, divatosat a lányoknak. ÉA. 1988. 4: 8–9). Ám ezekben a gyakorisági listákban mindig esetleges, hogy egy adott év, vagy egy önkényesen kiválasztott időszak adatait találjuk-e meg. Így van ez akkor is, ha a Személynévi Adattárak, a Névtani Értesítő füzetait lapozgatjuk vagy valamely

¹ A szótár keletkezéséről beszélve meg kell említenem azt a konkrét mozzanatot, amely munkánkat elősegítette:

1993 tavaszán a PSZM Project Programirodája pályázatot hirdetett az általános iskolás korú gyermekek önművelését elősegítő könyvek készítésére. A pályázati anyagot – akárcsak a készülő könyvet – RAÁTZ JUDIT-tal közösen nyújtottam be. A beadott mutatvány alapján az iroda vállalta a mű kiadását. A PSZM Project helyzetének közismert alakulása miatt úgy látszik, jelenleg le kell mondanunk a könyv megjelenéséről.

nyelvészeti folyóirat névtani közlését vizsgáljuk. CSORDÁS ANITA és VARGA MÁRIA például az 1951 és 1986 közötti leggyakoribb keresztnéveket közli egy kutatópontról (A keresztnévadás Boldogon az anyakönyvezés bevezetésétől napjainkig. Nyr. 1993: 166–78), ÁDÁM IMRE Nyíregyháza és környéke 6–14 éves népességének leggyakoribb keresztnéveit közli 1986-ból (Névgyakorisági vizsgálatok Nyíregyházán és vonzáskörzetében. MNy. 88[1992]: 99–101). Ezek segítségével és saját gyűjtéseink alapján összeállítottuk a készülő szótár címszavainak törzsanyagát.

A szótár nem nyelvész olvasók számára készült, használóiként elsősorban nem is felnőtteket feltételez, hanem 6–16 éves gyermekeket. Ehhez igazodik a szócikkek felépítése, a rövidítések alkalmazása, a könyv tervezett tipográfiai megvalósítása. Ebből következik, hogy kerüli a szakterminológiát, igyekszik egyszerűen és közérthetően fogalmazni. Segíti az olvashatóságot, hogy az egyes szócikkek végén nincsenek szakirodalmi utalások. De található a könyv végén egy névtani ajánló bibliográfia, amelynek egyes darabjai az érdeklődő olvasó számára további tájékozódási lehetőséget kínálnak.

A szótár szerkezete:

- Előszó – általában a névről, a névadásról, érintőlegesen a tulajdonnevek különböző fajtáiról. A családnevek, a ragadványnevek és a keresztnévek kialakulásának történetéről, a becézés különböző formáiról.
- Szótári rész – ábécérendben a kiválasztott keresztnévek részletes bemutatása.
- Utószó – Kommunikációs ismeretek: a névnapok megünneplése; köszöntések, szokások.
- Naptár a névnapok megünnepléséhez
- Ajánló névtani bibliográfia

A szócikkek felépítése:

Kétféle szócikket különböztetünk meg: az önállóan értelmezett címszót, és az utaló címszót. Az utaló címszóba csak a keresztnévek anyakönyvezhető formái kerültek, tehát a becenevek, idegennevek és egyéb tulajdonnevek (pl. családnév, földrajzi név stb.) nem. Az önállóan értelmezett címszó azonos a kiválasztott keresztnévvel.

A szócikkek felépítésének általános váza:

- A keresztnév eredete, etimológiája;
- gyakorisága;
- becézése, alakváltozatai;
- idegen nyelvű megfelelői;
- a névhez kapcsolódó néphagyományok;
- a nevet viselő (történelmi) személyek, irodalmi előfordulások;

szerepel-e mint családnév, földrajzi név, állat-, növény-, ásványnév;
köznevesülése: népnyelvben, köznyelvben;
szemelvény.

A címszóhoz illusztrációként kínálkoznak: történelmi személyek, irodalmi alakok, egyéb hírességek; a névhez kapcsolódó hagyományok, szokások megelevenítése, illetve ezek ábrázolása. Az önállóan értelmezett ANNA-címszó tervezetét és a hozzá kapcsolódó utaló címszókat a jegyzet tartalmazza.¹

¹ ANETTA I. ANNA

ANIKÓ I. ANNA

ANITA I. ANNA

ANNA

A héber HANNAH, CHANNÁH névből ered. Jelentése: (isteni) kegyelem, Isten kegyelme; kellem, báj, kecsesség, kedvesség. Leggyakoribb becézői: ANCSI(KA), ANCSUR(KA), ANI(KÓ), ANNUS(KA), ANKA, CSURA, KISÓ, NANI, PANCSI(KA), PANDÓ, PANKA, PANNI(KA), stb. Közülük különösen érdekes a KISÓ név, amely Erdélyben használatos. Ez az alak a KISANNÁ-ból rövidült, és annyira eltávolodott az eredeti ANNA névtől, hogy egyetlen hangja sem egyezik vele.

ANNA a XVI–XVIII. században az egyik leggyakoribb női név volt. Később fokozatosan vesztett népszerűségéből, de napjainkban kezd újra divatba jönni. Hosszú időn át tartó gyakoriságát bizonyítja, hogy önálló keresztnévnek alapjául is szolgált. Így keletkezett például az ANIKÓ és a KISANNA az alapnév erdélyi becézéséből; az ANETTA olaszos, latinos becézésből; az ANITA spanyolos becézésből; a PANNA a magyar ikerítéses (ANNA-PANNA) becézésből. A HANNA az eredeti héber forma felújításával vált önálló névvé.

Idegen nyelvű megfelelői: a latin, lengyel, olasz, orosz, szlovák ANNA; az angol ANN, ANNE; a francia ANNE, ANNETTE; a bolgár, spanyol, román ANA; a holland ANNA, ANNE, ANNET; a svéd ANN, ANNA; az ír ÚNA; a német ÄNNE, ANNE.

Ritkán, de előfordul családnévként is ANNA alakban, vagy ANNÓK, ANNUS, esetleg ANÓKA formában. Földrajzi nevekben sem gyakori: ANNAháza, ANNAvölgy mellett a legismertebb a Szent ANNA-tó.

A hagyomány szerint ezt a nevet viselte Szűz Mária anyja is. Szent ANNA volt a védőszentje az asszonyoknak, anyáknak, mindenkinek, akinek munkája összefüggött a gazdasszonysággal. A hét napjai közül kedd volt ANNA napja. Ilyenkor nem fontak, nem varrtak, nem mostak, mert azt tartották, hogy Szent ANNA tiltja ezt, és megbünteti azokat, akik ellene vétének. De sok olyan munka is volt, amelyet kedden – ANNA napján – volt a legszerencsésebb elkezdeni. Például ekkor kellett a tyúkokat a tojásra ültetni.

Balatonfüreden minden évben július 26-a alkalmából megrendezik a híres ANNA-bált. Az első mulatságokat az 1848-as szabadságharc után szervezték, azzal a céllal, hogy a résztvevők megmutathassák hazafias érzelmeiket; szavak nélkül, ám mégis érthetően tiltakozzanak a Bach-korszak ellen.

Világszerte több királynő és hercegnő viselte ezt a nevet. Néhány híres ANNA a XX. századi Magyarországról: Lesznai ANNA költő, regényíró, festő, iparművész, Tókes ANNA színésznő, Kiss ANNA költőnő.

„Épp olyan vagy hátulról, mint előlről: A–N–N–A”

(Kurt Schwitters: Virág Annához)

HANNA I. ANNA

KISANNA I. ANNA

PANNA I. ANNA

Bátor – vagy talán egy kicsit könnyelmű – dolog, hogy egy kisméretű, népszerűsítő szótárt készítsünk anélkül, hogy rendelkezésünkre állna egy teljességre törekvő, nagyobb méretű és igényű keresztnevszótár, amely összefoglalja és szigorú kritikával illeti az onomasztika eddigi eredményeit (vö. BÁRCZI GÉZA, *A Magyar Szófejtő Szótár lexikográfiai elvei: Szótártani tanulmányok*. Szerk. ORSZÁGH LÁSZLÓ. Tankönyvkiadó, Bp., 1966. 9–28). Valóban könnyebb volna egy megbízható, szakmailag hiteles nagyszótárra alapozni a munkánkat, és ennek elkészíteni ifjúsági változatát. Hogy miért tettük meg mégis ezt a merész lépést, arra sokféle magyarázat és indoklás kínálkozik. Közöttük a remény is, hogy munkánk talán sürgetője lehet a Magyar keresztnevek nagyszótára című, mielőbb megjelenő kiadványnak.

FERCSIK ERZSÉBET

A Váradi Regestrum néhány helynevéről

1. Korai szórványemlékeink (TA., DömAd. stb.) szisztematikus feldolgozásai sok tanulsággal szolgáltak ősmagyar és ómagyar kori nyelvünk hangtanának, morfológiájának általános elemzéséhez, de legalább ennyire fontosak összefüggő szövegemlékeink értékeléséhez, az államalapító nép világfölfogásának megrajzolásához, sőt kultúrtörténeti és általános nyelvészeti megállapításokhoz is hozzásegítenek. Igaz, hogy a fentebb említett XI–XII. századi emlékekhez képest a Váradi Regestrum XIII. század eleji (1203–1235) adatai már az összefüggő szövegemléke(ke)t is ránk hagyó korszakba esnek, a nagy számú (eddig mintegy 600-ra becsült) helynév és a kb. 2500-nak vélt személynév (MOLNÁR–SIMON, MNyeml. 39, és SOLYMOSI László: KMTL. 713) tekintélyes mennyiségű adalékot jelent a korai ómagyar kor nyelvállapotának megállapításához.

2. Más munkáimban a teljes adattár kigyűjtése után elemeztem a VárReg. (1550. évi kiadásának [RMNy. 87]) általános ortográfiai sajátosságait (K. FÁBIÁN ILONA: *Névtudomány és művelődéstörténet*. Szerk. BALOGH LAJOS és ÖRDÖGH FERENC. Zalaegerszeg, 1989. 349–51), s később megpróbáltam az ortográfiai jellegzetességeket egy névcsoport (a g, gy kezdőbetűs nevek) (K. FÁBIÁN ILONA: *Acta Acad. Paedagogicae Szegediensis, Series Lingu.–Litt.–et Aest.* 1987–1988. 23–7) tanulságain bemutatni. A teljes névanyag lokalizációjának hiánya azonban mindenfajta elemzés akadálya lehetett volna, ezért szisztematikus és